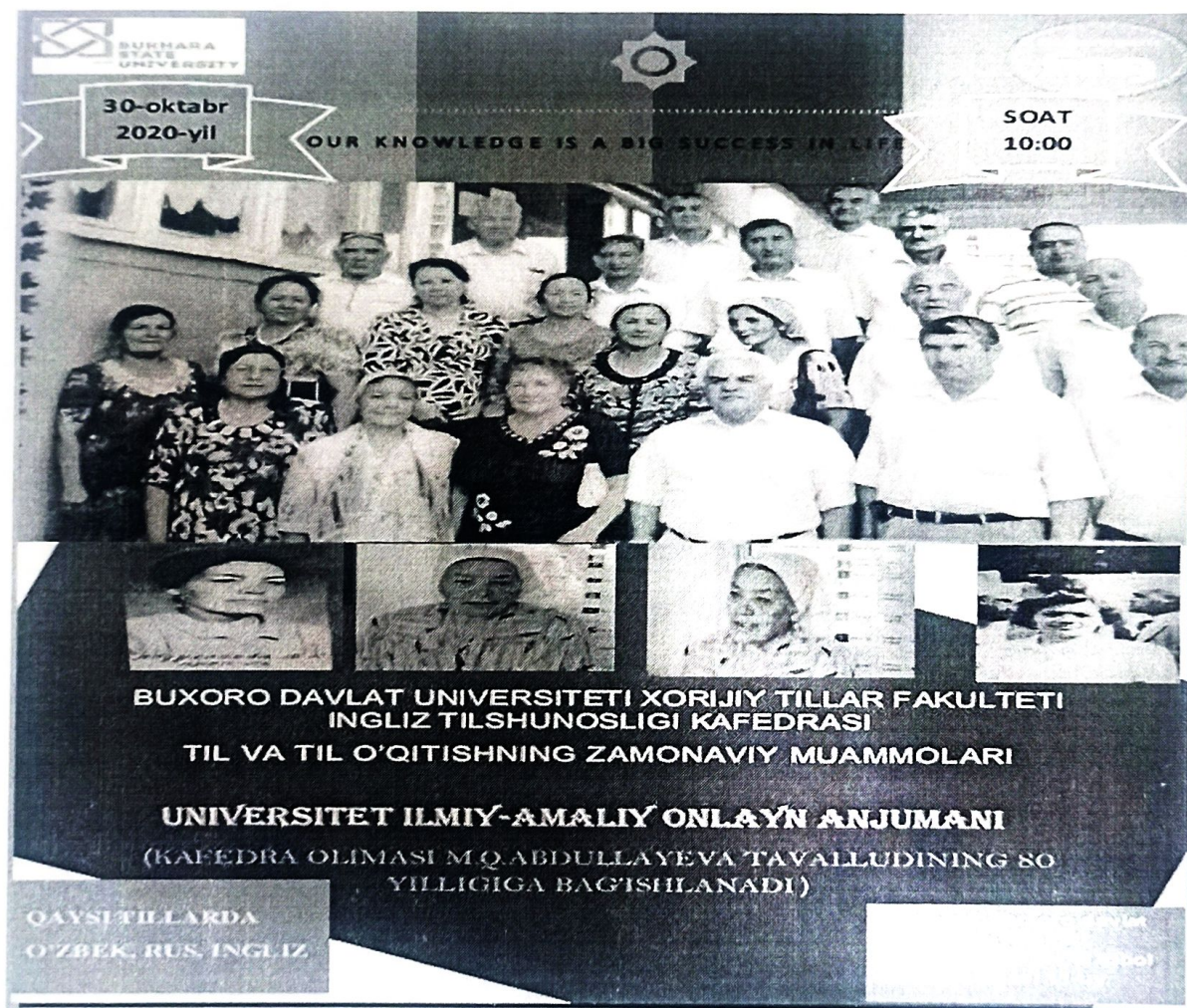

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИНГЛИЗ ТИЛШУНОСЛИГИ КАФЕДРАСИ**

ТИЛ ВА ТИЛ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

**(Инглиз тилшунослиги кафедраси олимаси
М.Қ.Абдуллаева таваллудининг 80 йиллигига
бағишланади)**

**мавзусидаги Университет миқёсидаги ОНЛАЙН
илмий-амалий анжумани материаллари
ТЎПЛАМИ**

БУХОРО – 2020

МУНДАРИЖА

<i>Жўраева М.М.</i> Устозга эҳтиром!.....	4
<i>Алимова М.Х.</i> Устознинг нурли йўли.....	7
<i>Ҳайдаров А.А.</i> Меҳрибон устоз, моҳир педагог.....	9
<i>Расулов З.И.</i> Табаррук излардан бориб.....	11
<i>Вахидова Ф.С.</i> Камтарин ва фидойи инсон.....	13
<i>Hasanova D.</i> Memory.....	15
<i>Vokhidova N.N.</i> Memory.....	15
<i>Bekjanova Sh.</i> Memory.....	15

I-ШЎЪБА: ЗАМОНАВИЙ ТИЛШУНОСЛИКДА КОГНИТОЛОГИЯ ВА ЛИНГВОМАДАНИЯТ

<i>Жўраева М.М.</i> Тилшуносликда тил ва маданиятнинг аҳамияти.....	16
<i>Ҳайдаров А.А.</i> Ёзув билан боғлиқ услубий хусусиятлар.....	19
<i>Jumayeva O.I.</i> Language is a means of cognition and communication.....	23
<i>Majidova Z.M., Varnoeva M.</i> Grammatical categories and grammatical forms of English.....	25
<i>Khayrullayeva N.N.</i> Economic metaphors in English newspapers.....	27
<i>Рўзиева Н.Х.</i> Хушмуомалалик категорияси ва унинг замонавий тилшуносликда асосий тадқиқ йўналишлари.....	29
<i>Ochilova M.R.</i> Cyberlexicography is one of new spheres of Linguistics.....	32
<i>Наврүзова Н.Х.</i> Товуш такрорининг услубий вазифаси.....	34
<i>Салихова Н.Н.</i> Ўзбек тилида ундов сўзларнинг ўрни.....	38
<i>Шукурова М.А.</i> Лингвистическая природа социально-этической лексики.....	40
<i>Вахидова Ф.С.</i> Искусство конверсии: язык, слова в котором меняют смысл из-за переключения ударения.....	42
<i>Qosimova N.F., Rabiyeva M.G'.</i> Тилда эвфемизмларнинг ишлатилиши ва улар билан боғлиқ тушунчалар хусусида.....	47
<i>Рахматова М.М., Курбонова М.</i> Лисоний тафаккурнинг аксиологик ифодаси.....	50
<i>Ablullayev Sh.Dj., Sadriddinova D.H.</i> Promotion of the Uzbek language abroad through our athletes.....	53
<i>Нарзуллаева Ф.О.</i> Инглиз тилида «head» сўзининг луғавий маънолари.....	55
<i>Зияева Д.А.</i> Ўзбек тилидаги нутқий фаолият феълларининг ўзаро синонимик алоқалари.....	57
<i>Djumayeva N. Dj.</i> Magical clothes in English folklore.....	60
<i>Bobobekova J.O.</i> Discursive essay and its characteristic features in the English language.....	62

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИНГЛИЗ ТИЛШУНОСЛИГИ КАФЕДРАСИ**

ТИЛ ВА ТИЛ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

**(Инглиз тилшунослиги кафедраси олимаси
М.Қ.Абдуллаева таваллудининг 80 йиллигига
бағишланади)**

**мавзусидаги Университет миқёсидаги ОНЛАЙН
илмий-амалий анжумани материаллари
ТЎПЛАМИ**

БУХОРО – 2020

бизни ўраб турган атроф-олам объектлари ва уларнинг хусусиятлари ҳақидаги маълумотларнинг тузилиши билан боғлиқ жараёнлардир.

Тил ва маданиятнинг ўзаро алоқаси ва ўзаро боғлиқлиги, модаллик категориясининг ривожланишида тил ва маданиятнинг роли масаласи ҳақида фикр юритар эканмиз, бу муаммолар ҳам мулоқотнинг шакл ва маҳсулдорлигини ўстиришда, ҳам чет тилларни ўқитишда муҳим омил бўлиб хизмат қилишини таъкидлаш жоиздир. Қолаверса, тил – тарихий хотирани, авлодлар ўртасидаги узвийликни таъминловчи кўприк ҳисобланади, тил ўрганиш – жаҳоннинг илғор техника ва технологияларини, сара билим ва тажрибаларини юртимизга олиб келиш ва хорижий давлатлар билан ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий, фан-таълим соҳасида бевосита самарали ҳамкорлик қилиш имкониятини янада кенгайтиради, мамлакатлар, миллатлар ўртасидаги алоқаларни янада мустаҳкамлайди. Демак, маълум бир тилда сўзлашувчи киши нафақат тил ташувчиси, балки шу тилда сўзлашувчи миллат маданиятининг ҳам ташувчиси вазифасини бажаради. Шу сабабдан тил миллат вакилининг миллий-маданий менталитетини намоён этиш хусусиятига эгадир. Зеро, лингвокультурология лисоний фактларни маънавий-маданий хусусиятлари орқали тадқиқ этилади.

ЎЗУВ БИЛАН БОҒЛИҚ УСЛУБИЙ ХУСУСИЯТЛАР

Ҳайдаров А.А.

БухДУ, Инглиз тилшунослиги кафедраси доценти

Калит сўзлар: фоностилистика, коннотация, стилистик восита, график стилистика, фонография, курсив, бош ҳарфлар, кўп нукта, бадий матн, пунктуация.

Кириш. График стилистика экспрессив воситаларнинг оғзаки нутқда интонация ва урғу орқали ифодаланган ҳиссиётларни ёзма шаклда ифодалашдан иборат. Бадий адабиётда графостилистик воситалардан фойдаланиш муаллиф стратегиясининг имкониятларини намойиш этишдир. Ушбу мақсадга эришиш учун муаллиф бадий асар матнларида ишлатиладиган турли фонографик усулларни кетма-кет қуриб чиқади. Инглиз адабиётида фонографик услубий воситалардан Л.Ф. Баум, Л. Кэрролл, А.А. Милн, Д. Гёрбер, Р. Дал ўзларининг классик асарларида кенг фойдаланганлар.

Рус тилшунослигида Л.И. Еремина тилда графостилистик воситалар кенг қамровли эканлигини қайд қилиб, қуйидагиларни ёзади: “Бадий нутқда сўзлардаги унли ва ундош ҳарфларни қоидага зид равишда турли шаклларда ёзиш, бир ўринда бир тиниш белгисининг бирдан ортиқ қўллаш, шунингдек, бошқа турли ишоравий белгилардан фойдаланиш муҳим услубий аҳамиятга эгадир”.

Ўзбек тилшунослигида фонографик услубий воситалар тил тадқиқотчиси Г.Яхшиеванинг номзодлик диссертациясида батафсил ёритилган.

Асосий қисм. Фонографик услубият, деб ёзади олима талаффузнинг услубий имконият ва хусусиятларини ёзма нутқда акс эттириш, йўл ва усулларини, шунингдек ёзма нутқнинг график (имловий) услубий имконият ва хусусиятларини диалектик бирликда ўрганувчи ва ўргатувчи умумий услубиятнинг бир бўлиmidир.

Фонографик услубият ҳам ўзининг алоҳида олинган бирлигига эга эмас. У тил фонетик ва график воситаларининг эмоционал-экспрессив бўёгини беришга хизмат қилади.

График стилистикада матннинг типологик хусусиятларига, жумладан, пунктуацияга, шрифт, графемаларнинг ҳажми ва жойлашувига эътибор берилади. Ушбу масалада хорижий олимлар ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини баён этишган. Жумладан, Норгард типографик хусусиятлар адабиётдаги босма оғзаки нутқнинг визуал жиҳатларини маънавий потенциал имкониятларини кашф этишга ва ўрганишга ёрдам бериши ҳақида ўз фикрини билдирса, тилшунос Лич эса график услубий воситалар бугун ёзув тизимига тегишлидир: пунктуация, абзац ва бўш жой деб таърифлайди. Билол ва Чималар эса график воситалар гапда тизим шаклланиши, тузилиши ва тиниш белгилари билан шуғулланишни эътироф этишади.

График ўзгаришлар нафақат талаффузнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради, балки урғу берилган сўзларни таъкидлаб, таъкиднинг интенсивлигини ифодалаш учун ҳам ишлатилади. Соф график воситаларга матн бўлақларини абзац билан ёзиш, ҳарфларни бош ва кичик ёзиш, турли катталиқда ёзилган ҳарфларни ишлатиш, айрим сўз ва матн бўлақларини курсив билан ёзиш, шеърятда шеър қаторларини поғоналаб ёзиш, шеър қаторларидан бирини тушириб қолдириш, унинг ўрнида қатор нукталар ёзиш, матнда турли тиниш белгиларидан услубий мақсадда фойдаланиш киради.

Энди ушбу график воситаларнинг айримлари ҳақида фикр юритамиз. График стилистик воситалардан энг самаралиси сўзларни курсив билан ёзишдир. Кўпинча эпиграф, прозаик асарлар, цитата, бошқа тиллардан ўзлашган сўзлар, бадий асарларнинг номи курсив билан ёзилади ва у ўша сўзларни алоҳида муҳим аҳамият касб этишини кўрсатади. Асарларда инглиз тили ёрдамчи сўзлари, ёрдамчи феъллар, олмошлар кўпинча курсив билан ёзилади.

Масалан:

-“Bella!”

-“Yes. Master John”

-“Do let’s have tea, under the oak tree when they came; *I know*, they’d like it best.

-“You mean *you’d* like it best”

Little John considered
-No, *theywould*, to please me.

(J. Galsworthy "Awakening")

Юқорида таъкидланганидек бошқа тиллардан ўзлашган сўзлар ҳам курсив билан ёзилади. Жумладан, куйидаги гапда француз тилидан кириб келган сўзлар курсив билан ёзилган:

-*Bonjour la compagnie* he said cheerfully. "I've brought you a present".

(S.W. Maugham, Stories, "The Unconquered" P:45)

График воситалар асосан пунктуацияда ифодаланади. Пунктуация муаллиф ва сўзловчи орасидаги муносабатни ифодалашда ишлатилади ҳамда эмотив характерни кўрсатади. Пунктуация нутқнинг ритмик-мелодик жиҳатдан ёритади. Тиниш белгиларининг услубий хусусиятлари ҳақида айрим маълумотлар К. Назаров томонидан қайд қилинган. Жумладан, бир хил тиниш белгиларининг кетма-кет бир ўринда қўш қўлланиши гап мазмунига қўшимча янги мазмун юклашини кўрсатади.

График воситаларни ифодалашда тиренинг ҳам аҳамияти катта, у эмоционал жиҳатдан паузани ифодалашда ишлатилади. Эмоционал пауза баъзан кўп нуқта орқали ҳам ифодаланиши мумкин:

Масалан: You'd try, I know you'd try. Perhaps ... But he had no idea himself how that sentence was supported to finish.

(G. Greene. The Heart of the Matter).

Бадиий адабиётда аксарият ҳолларда кўп нуқта ва тире бир-бирини ўрнини алмаштиради.

Obven: Martin didn't shoot himself ...

Freda: Martin didn't –

Obven: Of course he didn't I shot him.

(I.B. Priestley. Dangerous Corner)

Шеърини мисраларни поғоналаб ёзиш паузали ҳолатни юзага келтиради, бунда поғоналаб ёзилган шеърини мисралар вергул билан ажратилади. Ўзбек шеърини ҳассос шоир Ҳамид Олимжоннинг "Бахтлар водийси" шеъри шундай поғоналаб ёзилган мисралар билан бошланади. Бунда шоир ўз гоёсини теран англатиш, ўқувчининг кўз ўнгида мадҳ этилаётган образни тўлиқ гавдалантириш учун кўпинча интонация ва ритмик поғоналар танлайди.

Кўм-кўк,

кўм-кўк,

кўм-кўк

Кўклам қуёшидан кўкарган қирлар

Пўлат яғрипларни кўтарган ерлар

кўм-кўк!

Кўринадик, шеър мисраларини поғоналаб ёзиш орқали шоир ўқувчининг юрагини ўз руҳига мослаштириб, мафтун этади.

График услубий воситалардан яна бири сўзларни бош ҳарф билан ёзишдир. Грамматик қондага мувофиқ сўз бошида ва нуқтадан кейин ҳарфлар бош ҳарфда ёзилади, аммо сўз ўртасида атайлаб бош ҳарфлар билан ёзиш стилистик бўёқдорлик ёки бирор сўзнинг таъсирчанлигини кўрсатиш учун атайлаб сўзлар бош ҳарф билан ёзилади.

Масалан: O Music! Sphere -descended maid
Friend of Pleasure, Wisdom's aid!

(W. Collins. The Passions)

Ўзбек тилининг турли жанрларида ҳам ёзилган асарларда ҳам график услубий воситаларидан бири бўлган бош (катта) ҳарфлар билан ёзилган турли сўз ва иборалар учрайди. Улар, асосан тасвирга китобхон диққатини тортиш, турли ҳис-ҳаяжонларни уйғотиш учун хизмат қилади.

Талантли шоир Омон Матчон “Табиатнинг қизил китобига”, “Она деган сўз” каби шеърларида айрим сўзларни бош ҳарфлар билан ёзиб, графостилемалардан ўринли фойдаланган:

Чизгим келди Майсанинг расмин,
Ёзиб қўйдим Баҳор деб аста,
Мен жо этдим, Она номига
Энди Она сўзи ёнига.

Дадил ёзиб қўяман: Дунё. (О.Матчон)

Хулоса. Шундай қилиб, график ўзгаришлар нафақат талаффузнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради, балки урғу берилган сўзларни таъкидлаш, таъкиднинг интенсивлигини ифодалаш учун ишлатилади. График воситалар сўзларни курсив билан ёзилиши, сўзларни бош ҳарфлар билан атайлаб ёзилиши, асосий эътибор қаратилган нутқ парчасини қўштирноққа олиб ёзилиши, қавсга олиш, вергул, сўроқ белгиси ёки ундов белгисини қўйиш, чизикча билан сўзларни ёзиш муҳим услубий вазифа бажаради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Еремина Л.И. Графика -как средство изобразительности в произведениях. Л.Н. Толстой // Сб. стат. Очерки по стилистики художественной речи. -М.: 1979. -С. 77-113.
2. Назаров К. Тиниш белгилари ва ёзма нутқ. -Т.: Фан, 1974. -Б. 61.
3. Яхшиева Г. Ўзбек тилида фонографик услубий воситалар. -Т.: Фан. 1996. -30б.
4. Худойберганаева Д., Анданиязова Д. Ўзбек тили поэтизмларининг изоҳли луғати. Турон Замин Зиё. -Т.: 2016. -Б. 46.
5. Тажибаев С. A comparative analysis of the biokinematic chain of action games in the technical training of adolescent boxers. Scientific Bulletin, AnSU, Issue 1, 2018. [13.00.00№12] <https://xabarnoma.adu.uz/arxiv/2018/2018-1Pages 97-100>
6. Volkov L.V. Theory and methodology of children and youth sports. Kiev Olympic literature. 2002. -- 290 p. ;